उच्च माध्यमिक तह कक्षा एघारको ऐच्छिक नेपाली विषयमा समाविष्ट निबन्ध विधाको विश्लेषणात्मक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, बुटवल बहुमुखी क्याम्पस शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको नेपाली शिक्षा विषयको नेपा.शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

सरला ढकाल

त्रि.वि. दर्ता नं.९-२-५०-१११९-२००३

क्याम्पस रोल नं. : १३०

दोस्रो वर्षको परीक्षा क्रमाङ्क : ५००१७३

शिक्षाशास्त्र सङ्काय

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

बुटवल बहुमुखी क्याम्पस, बुटवल

२०६७

शोधनिर्देशकको सिफारिस-पत्र

नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको नेपाली भाषा विषयको नेपा.शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत **'उच्च माध्यमिक तहमा कक्षा ११ को ऐच्छिक नेपालीमा समाविष्ट निबन्ध विधाको विशलेषणात्मक अध्ययन'** शीर्षकको शोधपत्र शोधार्थी सरला ढकालले मेरो निर्देशनमा तयार गर्नुभएको हो । यो शोधकार्य उहाँले निकै परिश्रम र लगनशीलताका साथ तयार गर्नुभएको हुनाले यस शोधकार्यसँग म पूर्ण सन्तुष्ट छु । प्रस्तुत शोधपत्र समयसापेक्ष र मौलिक भएकाले यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

शोधनिर्देशक

....

दयाराम बस्याल

सह-प्राध्यापक

बुटवल बहुमुखी क्याम्पस

बुटवल

मिति : २०६७/   /

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय

नेपाली शिक्षण विभाग बुटवल बहुमुखी क्याम्पस बुटवल

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत बुटवल बहुमुखी क्याम्पसका छात्रा सरला ढकालले त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली शिक्षा विभाग बुटवल बहुमुखी क्याम्पस स्नातकोत्तर तह (एम्.एड्.) नेपाली विषयको नेपा. शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गर्नुभएको 'उच्च माध्यमिक तहमा कक्षा ११ को ऐच्छिक नेपालीमा समाविष्ट निबन्ध विधाको विशलेषणात्मक अध्ययन' शीर्षकको शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

क्र.सं.	**नाम**	**हस्ताक्षर**
१.	दयाराम बस्याल (विभागीय प्रमुख)	....
२.	दयाराम बस्याल (शोधनिर्देशक)	....
३.	पारसमणि भण्डारी (बाह्य परीक्षक)	....

मिति : २०६७/६/१८

कृतज्ञताज्ञापन

'उच्च माध्यमिक तहमा कक्षा ११ को ऐच्छिक नेपालीमा समाविष्ट गरिएका निबन्ध विधाको विशलेषणात्मक अध्ययन' शीर्षकमा प्रस्तुत शोधपत्र बुटवल बहुमुखी क्याम्पस बुटवल शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग अर्न्तगत स्नातकोत्तरतह दोस्रो वर्षको नेपाली शिक्षा विषयको नेपा.शि. ५९८ पाठ्याशंको प्रयोजनका लागि तयार पारेकी हुँ । प्रस्तुत शोधपत्रको तयारीका सन्दर्भमा मैले विभिन्न विद्वान्हरुबाट आवश्यक सहयोग पाएकी छु । सर्वप्रथम शोधकार्यलाई आधिकारिक रुपमा अगाडि बढाउन शोध प्रस्तावलाई विभागीय स्वीकृति प्रदान गरी प्रस्तुत शीर्षकमा शोधपत्र लेख्न सु-अवसर प्रदान गर्दै अनुसन्धान अध्ययनमा प्रेरित गर्नुहुने विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु .... प्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

अनुसन्धान अध्ययन गहन र जटिल कार्य हो । यसका लागि निर्देशित पथप्रदर्शनको अतुलनीय भूमिका रहन्छ । प्रस्तुत शोधपत्र मैले श्रद्धेय गुरुवर सह-प्राध्यापक दयाराम बस्यालज्यूको निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । आफ्नो कार्य व्यस्तताका बीच पनि उहाँबाट प्राप्त सहयोग, सल्लाह, सुझाव तथा सारगर्भित निर्देशनका निमित्त म उहाँप्रति श्रद्धापूर्वक हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

शोधकार्यका सिलसिलामा अधीरताले हडबढाएको मानसिक अन्यौलताको स्थितिमा अनुसन्धान अध्ययनका लागि शीर्षक चयनको लागि सहयोग गर्नुहुने गुरु प्राध्यापक शखिशरण सुवेदी ज्यू प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । शोधप्रबन्धको रुपरेखा निर्माण, सामाग्री संकलन, व्याख्या विश्लेषण तथा परिष्कार परिमार्जन गरी अन्तिम रुप दिने कार्यसम्म समादरणीय गुरुवर्ग शिव ज्ञवाली, शालीकराम शर्माज्यूबाट प्राप्त सरसल्लाह एवम् प्राज्ञिक परामर्शका साथै अन्य व्यावहारिक सन्दर्भहरुले यस शोधकार्यमा गहन भूमिका खेलेको छ । उहाँहरुबाट प्राप्त सहानुभूतिमूलक सुझाबहरु भविष्य निर्माणका निमित्त सान्दर्भिक ठानेकी छु र यसका लागि म उहाँहरुप्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्न चाहन्छु । यसैगरी उचित सल्लाह दिँदै सद्भाव राख्नुहुने सम्पूर्ण विभागीय गुरुहरू तथा शिक्षा शास्त्रीय विभिन्न शीर्षकहरूमा शोधकार्य गर्ने अवसर दिदै आएकोमा नेपाली भाषा शिक्षा विभागप्रति कृतज्ञ छु ।

सामाग्री सङ्कलन तथा सत्यापन गर्नमा लगायत शोध लेखनका क्रममा आइपरेका अनेकन समस्याहरुलाई साम्य पार्न स्वःस्फूत हार्दिक सहयोग गर्नुहुने त्रि.वि.वि.का मित्रहरू अशोक आचार्य एवम् गंगा ढुङ्गाना र बुटवल बहुमुखी क्याम्पसका मित्र गंगा खनाल एवम् शीला सुवेदी तथा स्नातकोत्तर तहको शिक्षण अभ्यासको क्रममा सहयोग गर्नुहुने प्राचार्य यदुलाल पन्थ र प्रस्ततु शोधकार्यमा सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण मित्रहरूको मित्रवत् व्यवहार अविस्मरणीय रहेको छ ।

अध्ययनसँग सम्बन्धित सान्दर्भिक पुस्तक तथा शोध प्रतिवेदनहरु उपलब्ध गराइदिने त्रि.वि. केन्द्रिय पुस्तकालय, सी.आर.सी. पुस्तकालय, बुटवल बहुमुखी क्याम्पसको पुस्तकालय प्रति आभारी छु । अनुसन्धान अध्ययनकालागि आवश्यक सामाग्री उपलब्ध गराइ सहयोग पुऱ्याउने श्री गजेडी उ.मा.वि. गजेडी र गौतम बुद्ध पुस्तकालय परिवारलाई धन्यवाद दिन चाहान्छु । सामाग्री संकलनका क्रममा आवश्यक पाठ्यपुस्तक उपलब्ध गराई थप उर्जा थप्ने प्रत्यक्ष एवम् अप्रत्यक्ष मित्रहरुप्रति हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै छिटो, छरितो रूपमा कम्प्यूटर लेआउट गरी सहयोग गरिदिनु हुने इजी वर्ल्डलिङ्क कम्युनिकेशन बुटवल-६ जेसिसचोकका नारायण बेल्वासेलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्रको उचित मूल्याङ्कनका लागि बुटवल बहुमुखी क्याम्पस बुटवल शिक्षा शास्त्र सङ्काय नेपाली भाषा शिक्षा विभाग समक्ष पेश गर्दछु ।

शोधार्थी

सरला ढकाल

नेपाली भाषाशिक्षा विभाग

बुटवल बहुमुखी क्याम्वस, बुटवल

रुपन्देही

शैक्षिक शत्र : २०६६/०६७

मिति: २०६७/०६/१८

विषय सूची

	पेज नं.
आवरण पृष्ठ	I
शोधनिर्देशकको सिफारिस पत्र	II
स्वीकृति पत्र	III
कृतज्ञता ज्ञापन	IV
विषय सूची	V
परिच्छेद एक : शोधको परिचय	
१.१ शोधको शीर्षक	१
१.२ शोधपत्रको प्रयोजन	१
१.३ समस्याकथन	१
१.४ शोधकर्ताको उद्देश्य	२
१.५ पूर्वकार्यको समीक्षा	३
१.६ अध्ययनको औचित्य	५
१.७ शोध विधि	६
१.८ अध्ययनको सीमा	६
१.९ शोधपत्रको रुपरेखा	७
परिच्छेद - दुई सैद्धान्तिक परिचय	
२. निबन्धको परिचय र परिभाषा	८
२.१ निबन्धको सैद्धान्तिक परिचय	८
२.२ निबन्धको परिभाषा	१३
२.३ निबन्धका तत्वहरु	१५
२.३.१ विषयवस्तु	१५
२.३.२. भाषाशैली	१६
	१७

२.३.३ उद्देश्य १७

२.३.४ श्रृखलाबद्धता १७

२.३.५ संक्षिप्तता १८

२.४. विषयका आधारमा निबन्धको वर्गीकरण १८

२.४.१ निजात्मक निबन्ध १८

२.४.१.i. विचारात्मक निबन्ध १९

२.४.१. ii. भावनात्मक १९

२.४.१. iii बैयक्तिक निबन्ध १९

२.४.२ परात्मक निबन्ध २०

२.४.२ i वर्णनात्मक निबन्ध २०

२.४.२ ii. विवरणात्मक निबन्ध २१

२.५ शैलीका आधारमा निबन्धको वर्गीकरण २१

२.५. i वर्णनात्मक शैली २१

२.५. ii आत्मपरक शैली २१

२.५. iii भावपरक/भावुक शैली २२

२.५. iv तार्किक शैली २२

२.५. v आलङ्कारिक शैली २२

२.५. vi हाँस्य व्यङ्ग्यात्मक शैली २२

२.५. vii समास शैली २३

२.५. viii व्यासशैली २३

२.५. ix. संयुक्त शैली २३

२.६ निबन्धको विकासक्रम २४

२.६.१ प्राथमिक काल वा पृष्ठभूमिकाल (वि.स. १८३१-१९५७) २५

२.६.२ माध्यमिक काल (१९५८-१९९०) २६

२.६.३ आधुनिक काल १९९१ - हालसम्म २६

२.६.३. i. प्रथम चरण (वि.स. १९९२-२००३) २७

२.६.३. ii. द्वितीय चरण (२००४-२०१६) २८

२.६.३.iii. तृतीय चरण (वि.स. २०१७ - हालसम्म)

परिच्छेद तीन २९

पाठ्यक्रम अनुरूपताका आधारमा निर्दिष्ट निबन्धहरूको विश्लेषण २९

३. परिचय २९

३.१ पाठ्यक्रमको परिचय ३३

३.२ विद्याको क्षेत्र र क्रमअनुसार निर्दिष्ट निबन्धहरूको विश्लेषण ३४

३.३ छनोट र स्तरणका आधारमा निर्दिष्ट निबन्धहरूको विश्लेषण ३५

३.४ अङ्क र समय विभाजन ३६

३.५ निबन्ध शिक्षणको महत्व र प्रयोजन ३८

निष्कर्ष

परिच्छेद चार ३९

संरचनागत आधारमा निर्दिष्ट निबन्धहरूको विश्लेषण ३९

४. परिचय ४०

४.१ पहाडी जीवन ४२

४.२ जुँगा ४४

४.३ खै.खै. (निबन्ध) ४६

४.४ सगरमाथामा तेन्जिङ्ग (निबन्ध) ४९

४.५ औपन्यासिक पात्र जीवनको पृष्ठभूमिमा ५१

४.६ भुँडी ५३

४.७ एकघण्टा बिताउन (निबन्ध) ५७

४.८ राष्ट्रियताको ज्योति हुलाक घर

४.९ अमरावती कान्तिपुरी नगरी

परिच्छेद पाँच ६०

पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त निबन्धहरूको भाषिक पक्षको विश्लेषण ६०

५.१ वाक्य रचना ६१

(i) सरलवाक्य ६१

(ii) जटिल वाक्य ६१

(iii) मिश्रवाक्य ६६

(iv) संयुक्त वाक्य ६८

५.२ उखानटुक्का

निष्कर्ष

परिच्छेद : छ

निष्कर्ष ६९

सुझावहरू ७२

सन्दर्भग्रन्थसूची ७४

(क) पुस्तकसूची ७६

(ख) शोधपत्रसूची ७६

(ग) पत्रिकासूची